

DE ERFENIS [4]

TWEE PARANORMALE VERHALEN

GERARD LELIEFELD

© 2019 G.B.K.M. Leliefeld
(uitsluitend digitale editie)

INHOUDSOPGAVE	Blz.
De drie gebroeders	7
Eindnoten	31
Leons verhaal over mijn bewaarengel	33

DE DRIE GEBROEDERS

'En dan zeggen de dwazen, dat helderziendheid niet bestaat.'
Uit: Vladimir Nabokov, *Heer, vrouw, boer*. Amsterdam, 1998.

Als ik onder woorden tracht te brengen, wat Leon Bemelmans tot nu toe in mijn leven heeft betekend, sta ik achteraf versteld van de argeeloosheid waarmee onze eerste ontmoeting verliep.

Toen ik mijn vrouw voor de eerste keer zag, wist ik dat wij de rest van ons leven samen zouden delen. Ons huwelijk leek de noodzakelijke invulling van een patroon, dat zo vanzelfsprekend het onze zou worden, dat er eigenlijk geen discussie over hoefde te worden gevoerd. Kijk ik op ons meer dan dertigjarige huwelijk terug, dan ben ik dankbaar voor het geluk dat mijn vrouw en kinderen mij in het leven hebben geschonken: in mijn privéleven heerste harmonie, of het nu de relatie met mijn vrouw of de opvoeding van onze kinderen betrof. Sporadisch hadden wij meningsverschillen, nooit ruzie. Op mijn werk was dat heel anders, toen ik als plaatsvervangend en waarnemend rector van een Regionaal Dag- en Avondcollege in woelige tijden met fusies en defusering werd geconfronteerd en in een periode van twee jaar meer dan honderd overurendocenten moest ontslaan. Deze details vermeld ik hier om aan te geven, dat mijn arbeidzame leven geenszins een idylle is geweest. Ik meen er een realistische kijk op te hebben, dat wil zeggen conflictmodellen te kunnen hanteren, al heeft het harmoniemodel altijd verre mijn voorkeur gehad. Dood en ziekte van dierbaren pleegden anderszins een zware aanslag op mijn incasservermogen, waardoor ik geneigd ben het leven (arbeidzaam of niet) allerminst als een idylle op te vatten, zonder dat ik mijn intuïtie of gevoel voor harmonie ooit hoefde te verloochenen.

Toen ik Leon ontmoette, had ik geen idee van wat mij te wachten stond. Ik zag een goedmoedige Limburger voor mij, die op zijn postuur na een onopvallende indruk maakte. Later heb ik wel eens tegen hem gezegd, dat zijn 'kop' mij aan het hoofd van een curiekardinaal uit de zeventiende eeuw deed denken. Achter zijn goedmoedigheid school en schuilt nog steeds een autoriteit, die met een voor mij soms onverklaarbaar gezag uitspraken over zichzelf en anderen doet. Zo voorspelde hij in 2006, dat Mark Rutte premier van Nederland zou worden, terwijl ik dat voor 100% onmogelijk hield. Wat hem zeer bijzonder maakt, is zijn aardse insteek bij alles wat hij zegt of doet: hij mag dan een paranormaal begaafd medium zijn, tegelijk is hij een beoefenaar van Jin Shin Jyutsu, een vorm van Japanse geneeskunst die, zoals Alice

Burmeister en Tom Monte het formuleren, 'de sleutel tot een gezonde energiebalans' kan bieden.¹ In mijn eigen woorden is hij letterlijk een 'strijker', die zonder hocus pocus zijn waarde als therapeut allang heeft bewezen. Spreekt hijzelf over 'energie', waaronder in de moderne fysica een complexe relatie met massa wordt verstaan,² dan krijgt dat woord iets dubbelzinnigs. Zoals met licht golven en deeltjes kunnen worden bedoeld, slaat energie niet alleen op een fysieke krachtbron, maar ook op een onlosmakelijk daarmee verbonden geestelijke weerbaarheid. Als therapeut en coach houdt Leon er een holistische visie op na, dat wil zeggen hij isoleert lichamelijke mankementen niet van het organisch geheel dat lichaam en geest samen vormen. Daarom is hij niet alleen letterlijk een 'strijker', -een veredelde fysiotherapeut-, maar ook een heler. Ik heb daarvan frappante voorbeelden gezien, maar omdat die niet rechtstreeks met mijzelf te maken hebben, laat ik deze kant van zijn functioneren verder buiten beschouwing.

Hoe kwam onze ontmoeting tot stand? Twee gebeurtenissen speelden een belangrijke rol in de voorgeschiedenis, maar ze gaven niet de doorslag. Mijn eigen geestesgesteldheid maakte mij rijp voor onze ontmoeting, waarnaar ik overigens niet toewerkte. Argeloos maakten mijn vrouw en ik een afspraak met Leon, die wij bij een oom en tante in Maastricht zouden ontmoeten. Die oom is met het jongste zusje van mijn moeder getrouwd. Als kind opgegroeid in de jaren vijftig van de vorige eeuw, herinner ik mij hun bezoeken aan mijn ouderlijk huis in Soestdijk. Hij voerde levendige gesprekken met mijn vader over politieke en godsdienstige onderwerpen. Als socioloog was hij niet gepromoveerd, maar zei hij meer dan eens te zullen gaan promoveren na zijn pensionering. Mijn vader vond hem intelligent en waardeerde, als directeur van twee scholen, het welberedeneerde en wetenschappelijk verantwoorde karakter van diens beweringen. Met humor en Duitse schlagers doorspekten zij hun betogen, waarnaar ik als kind graag luisterde. Het was, behalve een serieuze, ook een vrolijke boel bij ons thuis. De orthodoxie van mijn vader, die zich als een conservatieve rooms-katholieke gelovige liet kennen, botste met de doorbraakgedachten van mijn oom: er was in onze huiskamer een ware strijd tussen de KVP en de PvdA aan de gang, die later in onze studententijd in alle hevigheid over de rug van meer partijen werd uitgevochten. Ik

vermeld deze achtergrondgegevens om niet de indruk te wekken, dat zweverigheid en loze beweringen een opvoedkundig klimaat creëerden, waarin New Age en een slap aftreksel van spiritualiteit van nature konden gedijen. Integendeel, tot op de dag van vandaag zou ik lid van de Stichting Skepsis kunnen zijn.

De eerste gebeurtenis of aanleiding voor mijn ontmoeting met Leon vormde de promotie van mijn oom in Utrecht. Die vond in 2002 plaats en was gewijd aan het einde van de sociaaldemocratie. De ondertitel van zijn proefschrift luidde: *Ralf Dahrendorfs thesen over liberalisme en socialisme*.³ Het was, wat men noemt, een 'lijvig' proefschrift met een indrukwekkende beschouwing over de opkomst en ondergang van de Duitse liberalen, die na de Eerste Wereldoorlog (in martiale termen) weigerden één front te vormen tegen de nationaalsocialisten. Toen in ons land de VVD door toedoen van haar eigen coryfeeën in tweeën dreigde te worden gesplitst,-parallel aan wat er tijdens de Republiek van Weimar in Duitsland gebeurde-, heb ik mijn vrouw, die directeur van een uitgeverij is, geattendeerd op dit essay binnen een proefschrift.⁴ Was het niet de moeite waard dat afzonderlijk uit te geven? Het gevaar was niet denkbeeldig, dat een ernstige verzwakking van de VVD de partij van Geert Wilders alle wind in de zeilen zou geven. Nederland, zonder een krachtige liberale partij, liep het gevaar in rechts populistisch vaarwater te komen. In de snel veranderende sociale en economische werkelijkheid van de 21^e eeuw liet mijn oom vijf jaar later een tweede boek verschijnen, waarin hij beknopt en aangevuld tot 2007 dezelfde thematiek aan de orde stelde. Ik spreek hier wel telkens over mijn oom, maar hij is, meer dan een familielid, een vriend voor mij geworden. Afgezien daarvan komt het misschien ook vreemd op anderen over, dat oude mannen elkaar met 'oom' en 'neef' aanduiden. Dat ik dat tot nu toe in gezelschap van mij onbekende lezers gedaan heb, komt uit respect voor zijn privacy voort. Maar als ik hem met naam en toenaam in mijn voetnoten noem, ontkom ik er niet aan zijn privacy te schenden. Alleen met zijn toestemming zal ik daarom, tijdens zijn leven, ruchtbaarheid geven aan wat ik hier noteer. In het vervolg zal ik hem ter wille van een zo objectief mogelijk relaas, als mijn 'gesprekspartner' aanduiden, want dat is hij ook met de nadruk op 'partner'.

Na afloop van zijn promotie raakten wij aan de praat. In de loop der jaren hadden wij elkaar regelmatig op familiebijeenkomsten ontmoet, beleefd en hartelijk geconverseerd, maar zonder dat wij wezenlijk contact met elkaar hadden. Het was nog niet eens zo eenvoudig een zekere afstandelijkheid te bewaren, omdat zijn vrouw een even spontane als directe benadering van mensen prefereert boven welke door conventies ingegeven bejegening van elkaar dan ook. Wij spraken over ons gemeenschappelijk verleden, de theses van Ralf Dahrendorf, de bekende vier vragen van Kant,⁵ zongen uit volle borst de Duitse schlagers van vroeger en gingen sindsdien een slechts met de dood van één van ons beiden eindigende dialoog aan. Zongen wij over 'die Mädels, die Mädels, die Mädels vom Chantant', of 'Ganz ohne Weiber geht die chose nicht', dan bleken onze vrouwen evenmin onkundig van dit verderfelijke operetterepertoire te zijn en deden zij van harte met ons mee. Over één ding sprak ik niet met hem, -en hier doemen de contouren van Leon op-, dat was iets buitengewoon eigenaardigs dat ik hem een keer had horen zeggen: "Ik heb vorig jaar aan mijn eigen graf gestaan." Hoe een rationalist en intelligent iemand zoiets over zijn lippen kon krijgen, begreep ik niet. Elke uitspraak over Dahrendorf en zijn geliefde Max Weber was wetenschappelijk verantwoord, zijn bezigheden als hoge ambtenaar op het ministerie van CRM betroffen ingewikkelde berekeningen, ten grondslag liggend aan politieke beslissingen, om de welvaartsstaat al of niet in stand te houden en 'uitgerekend' hij durfde zo'n irrationele uitspraak te doen? Ik was geschokt en gefascineerd tegelijk, maar ging ook zo vertrouwelijk met hem om, dat ik hem besloot te confronteren met wat ik als een innerlijke tegenspraak beschouwde: een conflict tussen rationaliteit en irrationaliteit. Zijn irrationele overwegingen interesseerden mij overigens minder dan het conflict zelf. Psychisch of psychologisch wilde ik zijn gedrag voor mijzelf kunnen verklaren.

Hij peilde mijn geestesgesteldheid, alvorens mij zijn levensverhaal te vertellen. Ik gaf hem te verstaan, dat ieder weldenkend mens zich van irrationele krachten, in hem of haar werkzaam, bewust zal zijn. Dromen, freudiaanse versprekingen, angsten, wishful thinking en mystieke ervaringen stempelen de mens tot een bij uitstek irrationeel wezen, dat zich met zijn religieuze zin aan illusies overgeeft. Vervolgens

ervaart hij die illusies als echt. Het geloof is een als echt ervaren illusie, zo betoogde ik. Soms vallen er fases te onderscheiden in wat als illusoir of echt wordt ervaren. Verliefdheid is bijvoorbeeld een illusie, maar liefde is echt. Op meerdere niveaus kan iets tegelijk echt en onecht zijn, zo voegde ik eraan toe, alleen op die manier kan ik verklaren, waarom ik de aanwezigheid van mijn in 1988 gestorven vader voortdurend in mijn nabijheid voel. Waar ik ook ben, in mijn studeerkamer of op reis, altijd is hij bij me. Omdat ik intens van hem gehouden heb, ervaar ik zijn aanwezigheid (illusie of niet) als zeer troostrijk en bemoedigend. Word ik in mijn leven niettemin geconfronteerd met een conflict tussen rationaliteit en irrationaliteit, dan aarzel ik niet om de kant van de ratio te kiezen. Door dat te doen weet ik tenminste waar ik aan toe ben, voor zover er iets met zekerheid te weten valt. Wetenschappers zijn misschien te zeker van hun zaak, maar bij gebrek aan beter stel ik mij met hun wetenschappelijke bevindingen tevreden. Al met al ben ik een rusteloze zoeker, zo vatte ik mijn geestesgesteldheid voor mijn gesprekspartner samen, die mettertijd als een rustieke desperado zijn leven zal eindigen. Het geluk van mijn kinderjaren, toen religie en godsdienst voor mij één en hetzelfde waren, zal ik nooit meer terugvinden. Ik was aanvankelijk een rooms-katholiek kind, zeer gelovig tot vreugde van mijn vader, die mij later zou vermanen: "Geloof verloren? Alles verloren!" Daar had hij meteen spijt van, maar hij meende diep in zijn hart wel wat hij tegen mij had gezegd. Wat hem speet, was dat hij met die woorden mij had gekwetst. Ik ontwikkelde mij vervolgens tot een katholieke jongen, een christen, een christen van de daad en toen ik als man nog steeds vond dat ik mij eigenlijk zo niet noemen mocht, omdat ik aan de hoge maatstaf van een christen nooit zou kunnen voldoen en er bovendien een oneerlijk element in mijn godsbesef was binnengeslopen, veranderde ik van *een gelovige in God* in iets wat daar voor mijn gevoel sterk op leek (zonder dat ik het idee van 'God' geweld aan hoefde te doen door er een al te menselijke invulling aan te geven): *een gelovige in het goede*. Dat laatste ben ik tot nu toe gebleven, een geenszins naïeve gelovige in het goede, die het kwaad en daarmee gepaard gaande lijden een plaats in zijn eigen wereld tracht te geven.

Om mijn gesprekspartner het rusteloze karakter van mijn zoektocht duidelijk te maken, verwees ik naar een door ons gemeenschappelijk in Molveno doorgebrachte vakantie, waarover ik in *Berichten uit Berlicum* het volgende schreef: 'Een van de formuleringen waarmee ik mij in moreel opzicht nog steeds weet te handhaven, verzon ik in mijn jeugd. Ik stond in een Italiaans plaatsje, dicht bij Riva, naar de sterrenhemel te kijken tijdens de zomervakantie van 1966 en voelde mij van God en iedereen verlaten, hoewel ons hele gezin daar uitgebreid vakantie vierde. Wat God op dat moment deed, wist ik niet. Misschien deed Hij wel niets, of bestond Hij niet eens, zodat Hij zich ook niet ergens kon ophouden. Diezelfde onwetendheid kwelt mij ook nu nog. Anders dan mijn ouders, broers en zus had ik toen voor mijn gevoel niets te vieren, integendeel, ik was bevangen door 'horror vacui', het schrikbeeld van de totale leegte. Daarvan had ik wel vaker last, dus trachtte ik mij op twee manieren iets minder weerloos te maken: rationeel, door een stelsel van redeneringen op te bouwen, waarmee ik de totale leegte kon (of durfde te) trotseren, en emotioneel, door herinneringen aan mijn gelukkige kinderjaren op te halen. Op het laatst kon ik mijn al te vaak gewijzigde redeneringen en tot in de veertig aangevulde jeugdherinneringen buitengewoon snel de revue laten passeren. Tezamen vormden deze de litanie van een neuroticus, denk ik achteraf. Een onderdeel daaruit heb ik onthouden: 'De mens is goed, omdat hij onder het kwade lijdt.' Kennelijk interesseerde mij toen niet zo zeer de fundering van goed en kwaad, het al of niet bestaan van een moraal (versus het recht van de sterkste), maar de al of niet vermeende gelijkwaardigheid van goed en kwaad. Er moest een magische bezwering aan te pas komen, om mij ervan te overtuigen, dat het goede uiteindelijk het kwade zou overwinnen, want het lijden heeft twee functies: het toont het verschil tussen goed en kwaad aan (voor zover het zelf al niet een kwaad is) en het doorbreekt onze morele onverschilligheid. Het goede is door onze afschuw van het kwade een positieve kracht, die sterker is dan het kwaad dat wij anderen of anderen ons aandoen.'¹⁶ Was ik voor mijn examen spiritualiteit geslaagd? Misschien heb ik die vraag wel spottend aan mijn gesprekspartner gesteld, maar hoe dat ook zij, hij vertelde mij zijn eigen levensverhaal.

Als kind was hij in Amersfoort opgegroeid, waar hij op keerpunten in zijn jonge leven was 'geholpen' door een zekere Piet Kuipers. Ik heb diens foto wel eens mogen zien, zorgvuldig in een portefeuille opgeborgen die ouder dan zijn eigenaar leek: een vaderlijk ogende, zwaar bebrilde man met een smartelijk trekje om de mond, die mij indringend aankeek. Waaruit de hulp van Piet bestond, weet ik niet precies. Hij moet een man geweest zijn, die vanuit een calvinistische invalshoek met zijn geloof worstelde. Hij was paranormaal begaafd en kwam bij mijn gesprekspartner over de vloer om met name diens moeder geestelijke bijstand te verlenen. Na zijn dood manifesteerde Piet zich bij een door mijn gesprekspartner geraadpleegd medium (niet zijnde Leon), aan wie hij tal van details uit zijn vorig leven onthulde. De kern van zijn mededelingen was, dat er op een kerkhof te Tarascon drie gebroeders Picard begraven moesten liggen, van wie hij er één was. Een andere broer heette Emile, die was in zijn leven rechter of openbaar aanklager geweest en de derde broer was mijn gesprekspartner. Allen waren in de tweede helft van de negentiende eeuw gestorven. Tegen het einde van zijn leven zou mijn gesprekspartner met zijn broer Emile uit zijn vorig leven worden herenigd. Het verhaal van Piet bevatte tal van details, die vatbaar voor controle waren. Een sceptische geest wist dus wat hem te doen stond. Mijn reactie bestond voornamelijk uit een zucht, door mij in *Condities (zonder welke niet)* en, omdat het onderwerp kennelijk mijn interesse behield-, ook in *Berichten uit Berlicum* geslaakt: 'Ik beschik op paranormaal gebied over geen enkel talent. Daardoor is het mij niet gegeven uitspraken van anderen over bijvoorbeeld reïncarnatie op hun geloofwaardigheid te beoordelen of te controleren. Zelfs als twee mediums mij onafhankelijk van elkaar zouden verzekeren, dat ik in een vorig leven stenen heb gesjouwd om de piramide van Cheops te helpen bouwen, zou ik dat niet geloven. Verstandelijk noch anderszins kan ik enig verband ontdekken tussen mijn huidige en eventueel vorige leven (ook al heb ik op het moment dat ik dit schrijf, pijn in mijn rug). Dat zou er wel kunnen zijn, maar dan moet ik mij toch iets uit het leven vóór mijn wedergeboorte herinneren? Aangezien dat niet het geval is, ontbreekt het mij dus niet alleen aan controlemiddelen om een antwoord te kunnen geven op de vraag of ik eerder geleefd heb, maar ook aan de mogelijkheid om in mijn huidige

leven zin aan mijn vorig leven te geven. Hoogstens neem ik kennis van een interessante denkwijze die het leven van mensen 'sub specie aeternitatis' beschouwt. Daarmee voel ik wel enige affiniteit, maar het geloof in reïncarnatie breng ik onmiddellijk, afgezien van mijzelf, met een in de tijd terug geprojecteerd schuldgevoel van calvinisten in verband. Het lijkt mij geen aantrekkelijk geloof, want hangt de predestinatie een calvinist als het zwaard van Damocles boven zijn hoofd, -wie in reïncarnatie gelooft, wordt pas écht met de erfzonde geconfronteerd: hij moet niet alleen boeten voor de zonden van zijn voorouders, afhankelijk van de willekeurige sympathie van de Schepper als hij voor de beoordeling van zijn doen en laten is, maar ook voor de zonden die hijzelf in vorige levens heeft begaan. Als Boeddha al 550 levens nodig had om zijn staat van gelukzaligheid te bereiken, heeft een gewoon mens er waarschijnlijk nog veel meer nodig. Ik moet er niet aan denken, maar Sylvia Cranston en Carey Williams stellen zich in *Reïncarnatie, een nieuwe horizon in wetenschap, religie en samenleving* niettemin op het standpunt, dat het geloof in reïncarnatie een aantrekkelijke gedachte is, die de mens in staat stelt om zich keer op keer te revancheren voor alles wat hij verkeerd heeft gedaan. Wat nu, als hij het er een tweede keer nog beroerder van afbrengt dan de eerste keer, of zijn capaciteiten minder goed weet te benutten? Die gedachte is in hun hoofd niet opgekomen, omdat er volgens hen geen onverbeterlijk mens bestaat. Ik waag dat ernstig te betwijfelen.¹⁷

Hetzelfde medium (niet zijnde Leon) werd via mijn gesprekspartner ook geraadpleegd in een familieaangelegenheid, die op mijn vrouw en mij een diepe indruk had gemaakt. Haar zus was op 57-jarige leeftijd overleden na een val van de trap in haar eigen woning. Zij stierf op 5 februari 2005 onder bizarre omstandigheden. In de gangen van het Bossche Groot Ziekengasthuis hosten als witte harlekijns uitgedoste carnavalsvierders door de gangen, terwijl mijn schoonzus in een kamer lag te sterven. Ik had het gevoel in een schilderij van James Ensor rond te lopen en wist mij met de situatie nauwelijks raad. Gelukkig was ik een paar dagen daarvóór, op 1 februari, zonder mijn vrouw op haar verjaardag geweest. Beide zusjes hadden elkaar 's middags al uitgebreid gesproken en, hoewel de gedachte mij bekreep dat mijn vrouw mij toen had vertegenwoordigd, besloot ik mijn schoonzus toch vroeg

in de avond te gaan feliciteren. Onze beide dochters waren 's morgens ook langsgekomen, wat op een doordeweekse dag voor de viering van een verjaardag zeer ongebruikelijk was. Allen waren wij achteraf blij gehoor te hebben gegeven aan onze impulsieve gedachte om haar een bezoek te brengen. Aangezien haar hersenen onherstelbaar waren beschadigd en zij niet meer kon ademen op eigen kracht, werd midden in de nacht besloten haar niet langer kunstmatig in leven te houden. Dat was een moeilijke en pijnlijke beslissing, die in overleg met meerdere specialisten werd genomen. Ik zie haar nog in dat ziekenhuisbed liggen: ogenschijnlijk mankeerde haar niets, maar ze was volstrekt niet meer aanspreekbaar. Het beademingsapparaat maakte het lawaai van iemand die zwaar in- en uitademt, haar borst ging regelmatig op en neer, waardoor de absurde situatie op de ziekenhuisgangen zich binnenskamers verplaatst leek te hebben: iemand die ogenschijnlijk niets mankeerde was bezig te sterven. Ik kon het bijna niet geloven, maar het was wel zo. Vlak voordat ze een paar uur later overleed, rolde er een dikke traan over haar linkerwang. Ook dat vond ik een navrant detail, al kon zo iets ook worden toegeschreven aan het uitvallen van alle lichaamsfuncties. In dat geval zou zij comateus zijn overleden, zich niet bewust van wat er met haar gebeurde. Mijn vrouw wilde weten of haar zus een attaque had gehad, toen ze de trap afliep, of dat ze op één der houten treden was uitgegleden. Zij wilde haar zus in haar laatste ogenblikken nabij zijn, maar niemand kon haar antwoord op zulke vragen geven. Via mijn gesprekspartner werden vragen aan het medium in kwestie gesteld, die zo werden beantwoord: mijn schoonzus had geen attaque gehad, maar was op de trap uitgegleden. Comateus of niet, ze had wel degelijk begrepen, dat haar einde naderde. De dikke traan was een teken van het inzicht dat haar ten deel viel. Haar overgang naar gene zijde, zoals het medium zich uitdrukte, was zo abrupt verlopen, dat ze niet kon geloven werkelijk overleden te zijn. Ik hoopte, dat mijn vrouw hier enige troost uit kon putten, maar dacht bij mezelf: zo'n medium kan de ene loze bewering na de andere doen zonder dat het voor ons mogelijk is de juistheid ervan te controleren. Maar toen spitste ik mijn oren, want mijn gesprekspartner vertelde, dat mijn schoonzus het medium, een ouder iemand, voortdurend met 'jungske' of 'jongen' had aangesproken. Dat had hij vreemd gevonden, maar ik niet, want zo

sprak ze mij ook altijd aan. Dit detail kwam op mij zeer authentiek over. Zou de 'reading' van het medium dan toch geloofwaardig zijn?

Intussen was mijn gesprekspartner op aanraden van het medium met Leon in contact gekomen: eerstgenoemde was er fysiek slecht aan toe en werd door middel van Jin Shin Jyutsu (dat op mij de indruk van een Japanse vechtsport maakt, al heb ik Leon kunstgrepen zien toepassen die geen enkele gelijkenis vertonen met een houdgreep) weer op de been geholpen. Uiteraard kwam het verhaal van de drie gebroeders ter sprake, waarna Leon met de kalme zekerheid hem eigen verklaarde, dat hij in een vorig leven Emile Picard had geheten en de functie van rechter of openbaar aanklager had uitgeoefend. De voorspelde hereniging van twee van de drie broers zou daarmee een feit zijn. Hij gaf nog wat aanwijzingen om het graf van de drie gebroeders te vinden, waarna mijn gesprekspartner met zijn vrouw naar Tarascon afreisde. Zij vonden het bedoelde kerkhof, dat in een ouder gedeelte van die stad gelegen is en een weidse sfeer ademt. Het is minder parkachtig dan kerkhoven in Frankrijk gewoonlijk zijn en de grafzerken staan er dicht op elkaar. Zij troffen er het graf van Emile Picard aan, een familiegraf, waarin als ik het mij goed herinner ook de vader van de drie gebroeders ligt begraven. Maar van de Picard die mijn gesprekspartner in een vorig leven geweest zou zijn, was geen spoor te bekennen. Nu vond ik dit resultaat al wonderbaarlijk, want hoe kon Leon weten, dat er op een groot kerkhof in Tarascon een zekere Emile Picard was begraven? Hij kende Frankrijk slechts van een kort bezoekje met zijn zoon Yourie aan Disneyland bij Parijs. Toen hij over de wederwaardigheden in Tarascon hoorde, hield hij tegenover mijn gesprekspartner vol: "En toch liggen jouw lichamelijke resten uit een vorig leven ook in dat familiegraf begraven." Opnieuw toog mijn gesprekspartner met zijn vrouw naar Tarascon, waar zij de hitte op het kerkhof trotseerden om het graf te vinden. Door een wonderlijk toeval raakten zij met een oudere bewaker van het kerkhof aan de praat. In hun beste Frans legden zij hem hun moeilijkheid uit, waarna hij over een oud register bleek te beschikken waarin alle op het kerkhof begraven doden waren terug te vinden. Inderdaad was er een jonggestorven broer van Emile Picard in het familiegraf begraven, maar dat moest 'sans plaque' zijn gebeurd. Precies zoals Leon voorzegd had, was deze broer geen beste geweest:

als stationschef van Tarascon had hij meer met drank dan met zijn eigen vrouw opgehad. Of hij zich altijd correct aan zijn dienstregeling had gehouden, was zeer de vraag. Omdat hij al te jong in een dronken bui van een trap gevallen was, waarna hij aan de gevolgen daarvan was overleden, wilde zijn familie hem niet met naam en toenaam in het familiegraf laten liggen.

Ik was diep onder de indruk van het verhaal over de drie gebroeders en begreep nu, hoe mijn gesprekspartner had kunnen beweren aan zijn eigen graf gestaan te hebben. Ik vroeg me af, of Leon ook iets over het overlijden van mijn vader en mijn schoonzus zou kunnen zeggen, dat mij en mijn vrouw inzicht in hun situatie zou kunnen geven en troost bieden, want verzoend met hun dood waren wij niet. Voordat ik Leon voor het eerst zou ontmoeten ten huize van mijn gesprekspartner in Maastricht had ik al vernomen dat onze huidige familiebanden een voortzetting van oudere banden waren, want ik zou in een vorig leven (wellicht getrouwd met een zus van de gebroeders Picard) corrigerend tegenover de stationschef zijn opgetreden. Ik voelde mij in die morele rol niet prettig, want ik had voor mijn gesprekspartner juist het grootste respect. Zijn maatschappelijke betrokkenheid was even groot als zijn scherpzinnigheid en wat hij voor de Bond van Nederlandse Militaire Oorlogs- en Dienstslachtoffers had gedaan, was zonder meer lofwaardig. Tot mijn verbazing gaf Leon een zeer gedetailleerd beeld van het leven van mijn vader, van wie ik hem een jeugdfoto had overhandigd. Met zijn duim en vingers over de foto strijkend bevestigde hij ook, dat mijn vader vaak in mijn nabijheid was. Mijn vrouw troostte hij door te benadrukken dat het voor mijn schoonzus tijd was geweest om haar aardse leven elders voort te zetten. Ook daarvoor gaf hij concrete aanwijzingen, die blijk gaven van een uitzonderlijk inzicht in haar leven. Hoe kon hij dat allemaal weten? Was mijn persoonlijke betrokkenheid bij iets wat alleen paranormaal verklaard kon worden, in de afgelopen periode steeds groter geworden, -plotseling was ikzelf het onderwerp van gesprek geworden. Dat bedoelde ik met 'argeloos', want het is een groot verschil of men over paranormale waarnemingen iets hoort of leest, of dat men er zelf ineens deel van uitmaakt.

Voordat ik zal vertellen, wat ik van Leon te horen kreeg, heb ik er behoefte aan uit te weiden over mijn spiritualiteit en de plaats die het paranormale daarin vroeger innam.

Door mijn opvoeding en aanleg heb ik, rationalist of niet, altijd een lijn naar boven openstaan. Het is misschien gênant en schandelijk om zoiets van jezelf te zeggen, maar ik heb mij steeds verbonden met hogere machten of 'religieus' (wat hetzelfde betekent) gevoeld.⁸ Het woord 'God' gaat mijn begripsvermogen te boven, daarom ben ik niet godsdienstig. Als voormalig rooms-katholieke gelovige heb ik mij meer dan eens en niet tevergeefs tot Sint-Antonius van Padua gewend en koester ik voor pater Pio van Pietrelcina (1887-1968) een heilig ontzag. Zou ik hem op straat tegenkomen, dan zou ik diep voor hem buigen en, als de vergelijking met Jezus mij er niet voor zou doen terugdeinzen, de zoom van zijn kleed kussen. Van mijn gestorven schoonzus, die mijn voorliefde voor pater Pio kende, kreeg ik jaren geleden een door hem gezegend stukje van zijn pij, dat ik in een portefeuille tussen mijn rijbewijs en creditcards bewaar en koester als een kostbaar kleinood. Ik geef toe, een beetje verknipt als dat stukje van pater Pio's pij moet je daarvoor wel zijn. Wat, zo vroeg ik mij af, is eigenlijk het verschil tussen 'bovennatuurlijk' en 'paranormaal'? De overeenkomst is gelegen in het magische karakter van een feit of voorval, dat niet op een natuurlijke manier valt te verklaren. Het verschil zit hem wellicht in het soms platvloerse of alledaagse karakter van een paranormale manifestatie, die minder betekenisvol moet worden geacht dan bijvoorbeeld een wonder. Zoals de geestenwereld niet identiek is aan de gemeenschap van alle heiligen, is 'paranormaal' niet identiek aan 'bovennatuurlijk'. Maar zelfs het publieksoptreden van een man als Derek Ogilvie maakt één ding duidelijk: de dood is het einde niet. Hij mag triviaal goochelen met de namen van 'dead people', zoals hij zich als babyfluis-teraar al te zichtbaar in zijn rol placht in te leven, toch is zijn 'boodschap' troostrijk. Voor een christen zou het niet moeilijk hoeven te zijn om in voorkomende gevallen van 'bovennatuurlijk' naar 'paranormaal' om te schakelen. Helaas wijst de praktijk anders uit: de geestenwereld wordt in christelijke kringen te vaak als satanisch bestempeld. In ons land heeft mevrouw W.A.H. Mulder-Schalekamp (1906-1975) daarmee te kampen gehad, in Engeland Leslie Flint (1911-1994) die binnen

de Christian Church als een onverdacht medium te boek wilde staan. Naast Pater Pio was en is hij een man die ik sinds mijn studententijd heb bewonderd en gewaardeerd om zijn maatschappelijke betekenis.⁹ Hij kwam toen al geloofwaardig op mij over, zoals ik in *Conditioes (zonder welke niet)* te verstaan heb gegeven: 'Laatstgenoemde schreef een autobiografie, *Stemmen*, die op mij een eerlijke indruk maakt (waarin hij overigens niet verschilt van het eerdergenoemde schrijversduo). Leslie Flint was een eenvoudige handwerksman, die in staat was de stemmen van overledenen te laten (weer)klinken. Niet alleen werden die stemmen (aanvankelijk tot zijn eigen verbazing) door nabestaanden herkend, maar ook behoorden ze aan hem volstrekt onbekende mannen en vrouwen toe die in 'vreemde' talen spraken, gedetailleerde mededelingen over hun eigen leven deden en tot een even geksheurende als diepzinnige conversatie in staat bleken te zijn. De controleerbaarheid van zijn uitspraken, inclusief het verifieerbare gehalte van zijn 'waarheden', hebben mij ervan overtuigd, dat het leven waarschijnlijk niet met de dood eindigt. Ik leen zijn boek graag aan mensen uit, die aan een ongeneselijke ziekte lijden en troost behoeven. Ja, meer dan een rationele argumentatie op grond van controleerbaarheid en verificatie overtuigt mij kennelijk zoiets subjectiefs als een troostrijke gedachte. Nietzsche zou mij terecht een gebrek aan 'amor fati' kunnen verwijten.'¹⁰ Ik werd op Leslie Flint geattendeerd door een radio-uitzending in mijn studententijd; van zolang geleden dateert mijn belangstelling voor hem. Herinner ik mij het goed, dan vertelde hij via zijn vaste tussenpersoon aan gene zijde, waar de in 1971 overleden schrijver Godfried Bomans een gedicht op Maria had verborgen in zijn huis. Dat Bomans een gedicht zou hebben geschreven, was al uitermate onwaarschijnlijk en dat het in een lade van een op de gang staande secretaire zou worden gevonden nog onwaarschijnlijker. Niettemin bleek het op de aangegeven plek aanwezig te zijn. Vóór die radio-uitzending had ik tal van boeken van professor W. Tenhaeff over parapsychologie gelezen, zonder dat ik mij er wezenlijk door geraakt voelde. Ik kende zijn standpunt, dat er met zekerheid leven na de dood bestond en met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijk reïncarnatie. Met dat laatste bleef ik als een theoretisch probleem moeite houden.

Het verhaal van de drie gebroeders bracht daarin een kentering te weeg en toen Leon over mijn vorig leven begon te vertellen, kreeg dit theoretische probleem een zo praktische oplossing, dat de mogelijkheid van reïncarnatie mij minder onwaarschijnlijk voorkwam. Ik had voordien wel eens tegen mijn gesprekspartner gezegd, dat ik een 'oude ziel' had of was, en wat kon dat anders inhouden dan een vermoeden eerder op deze aarde geleefd te hebben? Leon beweerde, dat ik in een vorig leven wijnboer in de buurt van Avignon was geweest. Ik had gewoond en gewerkt in een klein plaatsje, niet ver van Le Pontet, waar mijn stoffelijke resten nog te vinden moesten zijn. Zeer gedetailleerd vertelde hij over mijn bedrijfsvoering, commerciële aanleg, sociale instelling tegenover werknemers, over mensen die ik toen en in mijn huidige leven had gekend, onder wie mijn eigen vrouw, over mijn gezinssamenstelling, grote liefde voor de natuur en voor de Mont-Ventoux in het bijzonder, en over mijn woning, waarin op de eerste verdieping mijn studeerkamer gelegen was. Ik had een grote behoefte aan reflectie gehad, trok mij graag in die studeerkamer terug, van waaruit een raam uitzicht op de Mont-Ventoux bood. Er was één opvallend detail aan mijn woning, dat Leon niet goed kon thuisbrengen. De overgang van de lange en hoge voorgevel naar het dak verliep op een eigenaardige manier, het kon zijn dat er kantelen op de buitenmuur stonden, maar wat daartegen pleitte was de golvende beweging langs de rand van het dak. Op mijn vraag hoe ik had geheten, antwoordde hij enigszins aarzelend: "Michel." Op mijn volgende vraag, hoe mijn achternaam had geluid, kon hij geen antwoord geven. Wat mij nog meer raakte dan alle gedetailleerde informatie bij elkaar, was dat hij mij, tijdens ons gesprek, in moreel opzicht de maat had genomen. Ik zal daar verder niet over uitweiden, maar dat ontroerde mij nog meer dan dat de stationschef van Tarascon mij verscheidene keren een bezoek in dat kleine plaatsje had gebracht, wat, hoe dicht het ook bij Avignon gelegen was, nog een hele toer voor hem geweest moet zijn.

Van de rationalist die ik meende te zijn, was op dat moment niet veel meer overgebleven. Ik meende constanten in mijn vorige en huidige leven te onderkennen en begreep beter dan voorheen, waarom ik als jongeman zeker wist niet mijn beroep in de commerciële sector te moeten zoeken: dat had ik in een vorig leven al gedaan. Mijn 'karma'

had minder met de verwerking van zonden, fouten en gebreken uit een ver verleden te maken dan met uitbreiding en verkenning van nieuwe mogelijkheden op het gebied van kunst en wetenschappen. Dat heb ik onverschrokken en zonder de minste twijfel aan mijn innerlijke opdracht gedaan, voor zover mij dat gegeven was. Overigens bracht de uitvoering daarvan genoeg rationaliteit met zich mee, om mij na wat ik van Leon gehoord had, een voornemen te doen maken. Moest ik niet nagaan, of zijn verhaal klopte? Hoewel ik eerder had geschreven: 'Zelfs als twee mediums mij onafhankelijk van elkaar zouden verzekeren, dat ik in een vorig leven stenen heb gesjouwd om de piramide van Cheops te helpen bouwen, zou ik dat niet geloven', besloot ik een tweede medium te raadplegen over mijn vorig leven. Van alle mogelijkheden of inductoren waarvan paragnosten zich bedienen leek de numerologie mij altijd het onwaarschijnlijkst en onbetrouwbaarst. Zo kwam ik ertoe via het internet een Rotterdamse numeroloog te raadplegen, van wie ik zeker meende te weten, dat hij Leon niet kende. Ik verstrekke hem mijn geboortedatum, officiële voor- en achternaam, en stelde hem vier vragen: wat was mijn beroep in een vorig leven geweest, waar had ik dat uitgeoefend, wanneer had ik geleefd en onder welke naam? Verbijsterd las ik een paar dagen later zijn antwoord: ik was wijnboer in een klein dorpje in het Zuiden van Frankrijk geweest, de naam van het dorpje kon hij niet nader preciseren, evenmin wist hij wat mijn naam was geweest, maar in de tweede helft van de negentiende eeuw was ik daar gestorven. Zijn onvolledig antwoord was concreet genoeg om mij van het bestaan van reïncarnatie te overtuigen, want ik achtte het uitgesloten dat de overeenkomsten tussen Leons verhaal en het antwoord van de numeroloog op toeval zouden berusten.

In die periode las ik veel brieven van Belle van Zuylen, die (de brieven, meen ik, zou Multatuli zeggen) ik ongeëvenaard in schoonheid vond. Op haar herenboerderij in Zwitserland ontving ze ten tijde van de Franse Revolutie veel émigrés, wat mijn bewondering voor haar nog vergrootte. Ook daarover heb ik in *Berichten uit Berlicum* het nodige geschreven.¹¹ Boven haar brieven stond niet Colombier als woonplaats vermeld, maar de naam van haar herenboerderij: 'Le Pontet'. Groot was mijn verbazing, toen mijn gesprekspartner voorstelde om in Le

Pontet op vakantie te gaan. "Waar ken je die plaats van?" vroeg ik hem. Omdat we samen eerder op vakantie naar Italië waren geweest, leek het mij aangenaam er na al die jaren een Zwitsers vervolg aan te geven. Maar het bleek helemaal niet om een vakantie in Zwitserland te gaan, maar in het zuiden van Frankrijk. Mijn gesprekspartner wilde nogmaals Tarascon bezoeken om Leon het kerkhof te laten zien, waar zij beiden hun vorig leven hadden beëindigd. Bovendien zou Leon proberen 'mijn' woonhuis en graf te traceren, dat niet al te ver daarvan gelegen moest zijn in een vooralsnog naamloos bergdorpje. In Le Pontet, dat de naam van een plaatsje bij Avignon bleek te zijn, was een prachtige herberg gelegen, waar we gezamenlijk onze intrek zouden nemen. Zo geschiedde het in de zomer van 2007, toen mijn gesprekspartner en ik met onze vrouwen samen met Leon in Le Pontet vertoefden. Het was de merkwaardigste vakantie van mijn leven, al ben ik nadien nog een paar keer in Avignon en omgeving geweest.

Gezamenlijk reisden we naar Tarascon, waar we het graf van mijn gesprekspartner en Leon uit een vorig leven bezochten. Op de hier bijgevoegde foto's (zie foto op blz.24) staat een afbeelding van de grafzerk in kwestie, waarop duidelijk de naam van Emile Picard valt te lezen, gevolgd door een overzichtsfoto van het graf. Vier van de vijf aanwezige personen bevinden zich aan de voorkant van hetzelfde graf, onder wie Leon als tweede van links. Ondanks de schijn van het tegendeel heerste er geen grafstemming, eerder waren wij nadenkend gestemd! Emile Picard bleek geen rechter of openbaar aanklager geweest te zijn, maar een rechter van instructie. Hierna togen we op weg in de richting van Beaucaire om in het oudste gedeelte van Tarascon het gebouw te achterhalen, waarin mijn gesprekspartner van de trap was gevallen. Het moest iets met de Franse Revolutie te maken hebben gehad, toen het als vergaderruimte dienst had gedaan, en bleek het clubgebouw van de Cordeliers geweest te zijn. Ook daarvan is een foto bijgevoegd (zie foto op blz.25), waarop mijn gesprekspartner gezeten op een aftands bankje onder een plataan zijn vorige leven overdenkt. Nog waren daarmee alle bijzondere gebeurtenissen van deze reis niet ten einde, want een paar dagen later reed ik met Leon naast mij in de auto op weg naar een bergdorpje, dat in mijn herinnering nog geen tien kilometer van Le Pontet gelegen is. Via allerlei kronkelwegen, die ons

langs vervallen landhuizen met roestende hekken en daarachter gelegen overwoekerde tuinen voerden, klommen we een heuvel omhoog. Op een naambord van het dorpje zag ik 'Jonquerettes' staan. Alsof er een magnetisch kompas in zijn hoofd zat, leidde Leon mij naar een zijdelings van de dorpskern gelegen kerkhof, dat van de weg af niet te zien was. Achter een netjes onderhouden voortuin viel er een via een afzonderlijk hek afgesloten kerkhofje te betreden (zie foto op blz.26). Daar waren naar mijn ruwe schatting hooguit 50 graven. Zonder enige aarzeling bracht Leon mij bij een familiegraf, waarvan de platte steen onlangs was vernieuwd. Verbaasd las ik de in het marmer uitgebeitelde letters: 'FAMILLE MICHEL' (zie foto op blz.27). Ineens begreep ik, waarom Leon mijn achternaam niet had kunnen noemen. Ten onrechte had ik aangenomen, dat 'Michel' een voornaam was! Zonder ook maar het minste blijk van een *déjà vu* te krijgen, stond ik daar op dat kerkhof. Hoe klein was de kans, dat een toevalstreffer mij op diezelfde plek zou hebben gebracht? Dat ging er door mijn hoofd, terwijl ik geen enkele emotie om de overleden Michel voelde. Hierna reden we de heuvel hoger op, totdat wij op de Rue du Vieux Village aankwamen. Daar stapten wij uit, waarna Leon mij het huis van Michel aanwees (zie foto op blz.27). Wat hij over de positie van de ramen op de eerste verdieping had gezegd, klopte en ja, het raam waarachter ik mij in een vorig leven zo graag had teruggetrokken, viel niet moeilijk te midden van andere ramen te ontdekken. Tussen de hoog opgeschoten bosjes aan de overkant van de weg ontdekte ik zowaar de Mont-Ventoux en waarom Leon had gearzeld van kantelen te spreken om de overgang van de hoge voorgevel naar het dak te typeren, werd nu ook duidelijk. In het gebied van de Var en Vaucluse worden dakgoten vaak vervangen door een minstens dubbele rij op elkaar liggende dakpannen om de regenafvoer zo goed mogelijk te laten verlopen. Dat zorgt inderdaad voor een golvende beweging. Mijn indrukken van het huis heb ik later in een gedicht dat 'Jonquerettes' heet weergegeven, waaruit ik hier de laatste strofe citeer:

Men kijkt zo graag uit een venster naar de Mont-Ventoux,
dat men die, zelfs met de luiken toe, te hoog laat oprijzen.
Een dichte nevel stemt de wijnboer blijkbaar levensmoe,

terwijl de dichter tracht zijn eigen aard niet te ontveinzen,
alsof wijn staat tot een gedicht als drank tot vaste spijzen.¹²

Er is nu nog maar één wijngaard in Jonquerettes, waar de familie Anglès het Domaine du Bois de Saint-Jean beheert. We zijn daar op bezoek geweest,-dat wil zeggen werden door mevrouw Anglès als oude bekenden ontvangen-, en hebben uit volle borst liedjes gezongen. Ook daaraan bewaar ik goede herinneringen (zie foto op blz.28).

In de jaren daarna heb ik getracht mij in de Provençaalse sfeer in te leven door onder meer een boek van Elisabeth Barbier, *Julia Vernet*, te herlezen en tevens, op aanraden van mijn gesprekspartner, mij te verdiepen in een boek van Rudolf Bakker, *Het treintje van de weemoed. Een wandeling in de Provence*.¹³ Dat laatste boek is een juweel, maar ik ga hier niet uitleggen waarom. Het voerde mij terug naar het station van Tarascon:

Weer rijd ik met de Battignoles langs de watertoren,
die ik in een vorig leven heb gezien. In mijn fantasie
maak ik geen onderscheid tussen heden en verleden.
Stoom en wissels zijn op dit station bekende sporen,
langs een omweg leidend naar het plaatsje St.Rémy.¹⁴

Bovenal trachtte ik zicht te krijgen op de verhouding tussen mijn vorige en huidige leven. Wat had een wijnboer met een dichter (of omgekeerd) te maken? In een gedichtenbundel met de veelzeggende titel *In dubio* probeerde ik mij in een wijnboer in te leven:

Er hangt geen nevel in de verte en de zon staat hoog.
Zie ik het werkvolk schuw met lege vaten schuiven,
dan is het blijkbaar voor de tijd van het jaar te droog,
maar cultiveer ik wijn die zich vermomt als druiven.¹⁵

Tot welke conclusie ik gekomen ben, heb ik hiervóór al uiteengezet, toen ik over de 'karmische' afrekening in beide levens kwam te spreken. Ik ben Leon dankbaar voor het inzicht, dat hij mij met zijn gaven heeft geschonken. Hij diende mij, voorzichtig, een aantal schokken

toe, waardoor ik in spiritueel opzicht na mijn 60^e levensjaar een groei heb doorgemaakt. Van de rusteloze zoeker van weleer, die zich ter bezwering van onzichtbare demonen een 'rustieke desperado' waande, is weinig meer overgebleven. Uit de man die zichzelf kwelde met vragen over de zin van de moraal, zo haaks staande op het recht van de sterkste, is in darwinistische termen een wijze aap gegroeid. Meestal zit die zelfverzekerd op de tak van een boom, nog nagenietend van de zomer van 2007. Wat voor anderen een bijna-doodervaring is, waardoor zij geen angst meer voor de dood koesteren en geloven in hun persoonlijk voortbestaan,¹⁶ is ook in het brein van die aap doorgedrongen. Maar af en toe kijkt hij met net iets te lepe oogjes achterom, alsof hij er zich persoonlijk van zou willen vergewissen, wie er in tweede helft van de negentiende eeuw in een huis op de Rue du Vieux Village in Jonquerettes heeft gewoond, waarvan het achterste gedeelte voor de wijnbouw was bestemd. Dan vertrekt zijn mond zich tot een heuse apenbek, een grijnslach, omdat hij diep in zijn hart ook wel weet, dat hij ingenieus genoeg is om alle denkbare bezwaren tegen wat hij als een nieuwe waarheid in zijn leven heeft ervaren, aan te vullen met de nieuwste inzichten.

Berlicum, 'Albion', 16 juli 2011

De grafzerk van Emile Picard, rechter van instructie, in 1865 (?) overleden

Op het kerkhof van Tarascon (Leon tweede van links) in de zomer van 2007

Het oude clubgebouw van de Cordeliers te Tarascon

Toegangshek van het kerkhof te Jonquerettes

Het graf van de familie Michel

Het huis van Michel met de 'kantelen' te Jonquerettes

Met mevrouw Anglès van Domaine du Bois de Saint-Jean te Jonquerettes (Leon uiterst rechts)

Eindnoten

¹ Zie A. Burmeister en T. Monte, *Handboek Jin Shin Jyutsu. Een aloude Japanse geneeslunst als sleutel tot een gezondere energiebalans*. Amsterdam, 2004.

² Volgens Einstein geldt $E = mc^2$ als een natuurkundige wet, waarbij E = totale energie, m = massa in kilogram en c = de constante lichtsnelheid in meter per seconde.

³ H. Broekhuijse, *Het einde van de sociaaldemocratie. Ralf Dahrendorfs thesen over liberalisme en socialisme*. Utrecht, 2002.

⁴ Met die coryfeeën worden Rita Verdonk en Geert Wilders bedoeld. In Duitsland vond die splitsing daadwerkelijk plaats met alle gevolgen van dien: 'Tijdens de Republiek van Weimar vervallen beide nieuw gereformeerde liberale partijen, -Deutsche Volkspartei en Deutsche Demokratische Partei-, in onbeduidendheid.' Zie H. Broekhuijse, *Ralf Dahrendorf over neoliberalisme, sociaalliberalisme en sociaaldemocratie. Het einde van de soiaaldemocratie?* Budel, 2007. Blz.66. Veelbetekenend voor de huidige situatie in Nederland is de zin die hierop volgt: 'In 1930 zijn de democratische partijen, met een meerderheid bestaande uit sociaaldemocraten en linkse en rechtse liberalen, onderling zo verdeeld, dat de Rijkspresident kan overgaan tot benoeming van 'Präsidialkabinette', die niet langer aan de parlementaire meerderheid gebonden zijn.' Idem. Blz.66-67.

⁵ Die vier vragen luiden: 'Wat kan ik weten? Wat moet ik doen? Wat mag ik hopen? Wat is de mens?' Tijdens zijn arbeidzame leven heeft H. Broekhuijse zich die vragen voortdurend gesteld. Zie zijn op.cit. Blz.9.

⁶ G. Liefveld, *Conditioes (zonder welke niet) (1993-1995) & Berichten uit Berlicum (1995-2000)*. Den Dungen, 2009-2019. Blz.318-319.

⁷ Idem. Blz.19-20 en 370-371.

⁸ De Limburgse schrijver François Erens bracht dit gevoel niet met iets verhevens in verband. Het kan inderdaad de vorm van 'Entsagung', zelfkweeling of een door een katholieke opvoeding veroorzaakte 'versterving' met zich meebrengen: 'Zo verliet ik soms de kring, wanneer de stemming hoog was gestegen, de gesprekken gloeiden, het samen zijn een genot was. Ik stond op en brak het bezoek af bij een vriend, wanneer de gedachten mild vloeiden tussen ons en wij als een goede gebeurtenis die momenten doorleefden. Ik wendde mij af van een vrouw, wier gevoel ik wist naar mij uit te gaan. Later heb ik mij afgevraagd, waarom zo mijn zielenhouding was geweest. Was angst de diepste grond daarvan? Durfde ik mij niet geheel over te geven? Er was steeds in mij iets, wat mij toeriep: voorzichtig, voorzichtig; iets wat de heerschappij niet wilde laten schieten. Hoogmoed was dat niet, dat meen ik te weten.' Zie F. Erens, *Vervlogen jaren*. Den Haag, 1938. Blz.199.

⁹ G. Liefveld, op.cit. Blz.373-375.

¹⁰ Idem. Blz.372.

¹¹ Idem. Blz.297-298.

¹² G. Liefveld, *Verzamelde gedichten (1981-2008)*. Den Dungen, 2008-2019. Blz.182.

¹³ E. Barbier, *Julia Vernet*. Utrecht/Antwerpen, z.j. en R. Bakker, *Het treintje van de weemoed. Een wandeling in de Provence*. Amsterdam/Antwerpen, 2001.

¹⁴ G. Leliefeld, op.cit. Blz.344.

¹⁵ G. Leliefeld, *In dubio*. Den Dungen, 2007. Daarvóór dichtte ik op hetzelfde thema:

'Dichter und Bauer'

Wat is gezaaid, geplant en zorgvuldig onderhouden,
Scoort niet op een schaal van één tot tien het hoogst.
Maar wel iets wat pas later, in het najaar, is geoogst:
Een gedicht valt als een tros druiven te beschouwen.

¹⁶ P. van Lommel, *Eindeloos bewustzijn. Een wetenschappelijke visie op de bijna-doodervaring*. Kampen, 2007. Blz.76.

LEONS VERHAAL OVER MIJN BEWAARENDEL

"Och," zei ik eens tegen Leon, "ik beschik in tegenstelling tot jou over geen enkel paranormaal vermogen. Door mijn opvoeding en aanleg ben ik een mysticus, maar daar is alles mee gezegd. Ik voel mij met alles en iedereen van nature verbonden, dood of levend. Mijn gestorven vader is vaak bij mij. Ik kan mijn studeerkamer niet binnenkomen, of hij zit al op mij te wachten. We praten dan wat, waarbij er van een echte dialoog sprake is, maar zonder dat anderen die kunnen horen. *Ik* weet alleen, wat hij zegt. We knappen allebei van zo'n gesprek op, dat wil zeggen ik zienderogen en hij (van mij uit geredeneerd) gelovenderwijs."

"Je kunt hem altijd vragen, of dat ook echt zo is," zei Leon, "tenminste, als dát het is, wat je weten wilt."

"Nee," zei ik, "dat hoeft ik hem niet te vragen: ik wéét dat het zo is."

"Toch krijg ik de indruk, dat je iets heel verwarrend vindt."

"Dat heeft meer te maken met de interpretatie van de stemmen die ik in mijn hoofd hoor dan met wat ze letterlijk tegen me zeggen... Je moet toch al uitkijken voor stemmen in je hoofd."

"Dat is waar. Misschien weet je achteraf niet meer, wie er aan het woord was. De stem van je vader zou ook je eigen stem kunnen zijn geweest."

"Zoiets, ja. Of de stem van het geweten. Sublimeer ik niet iets wat het eigenlijk niet verdiend gesublimeerd te worden? Freud sprak al over 'Es', 'Ich' en 'Über-ich', die hij nauwkeurig van elkaar wist te onderscheiden, alsof het bij wijze van spreken 'bardo's' zijn. Voor de duur van ons gesprek zegt mijn vader zinnige dingen, geeft hij goede raad of waarschuwt hij mij voor iets, waarvan ik denk: daar heeft hij voor de volle 100 % gelijk in. Hoe is het mogelijk, dat ik er niet zelf op ben gekomen? Vervolgens denk ik: of zou ik er wél zelf langs een omweg op gekomen zijn? Dat is wel eens verwarrend."

"Zal ik die verwarring nog eens groter maken?"

"Ga gerust je gang. Als ik 'nee' zou zeggen, ging je er toch toe over iets in het kader van wat jij als heilzame verwarring beschouwt, onder mijn aandacht te brengen."

"Dat zou heel goed kunnen," zei Leon lachend, waarna hij mij de vraag stelde: "Kun jij de stem van jouw engel onderscheiden van die van jouw vader?"

Die vraag verbaasde mij, waarna ik antwoordde: "Ik praat niet vaak met mijn engel, wel met Godzelf, voor zover het mij vergund is met Hem in gesprek te raken."

"Mooi," zei Leon, "dat zijn er alvast drie: de stem van je vader, jouw engel en God. Je moet een scherp gehoor hebben om al die stemmen uit elkaar te houden. Wat is het verschil tussen de stem van je vader en jouw engel?"

"Een gek kan meer vragen, dan een wijze kan beantwoorden. Dat weet je toch, Leon. Maar laat ik veronderstellen, dat ik die gek ben en jij die wijze, dan zou jij in mijn plaats antwoorden: Mijn engel tracht ik een plezier te doen, terwijl morele genoegdoening minder dan herinneringen of een bepaalde toekomstverwachting een rol speelt in de gesprekken met mijn vader. De stem van mijn engel zou ik als nagenoeg geluidloos willen classificeren, die van mijn vader als vertrouwd en welluidend."

"Prima, maar nu koers ik even op de eerder aangekondigde verwarring aan. Weet jij, Gerard, wie jouw engel is?"

"Geen idee, maar dat ga jij me nu vast vertellen."

"Die engel heeft jouw voor- en achternaam."

"Oh ja, joh?" zei ik veel te jolig op z'n Rotterdams.

"Ja," zei Leon op ernstige toon, "en hij was een broer van jouw grootvader."

"Leon," zei ik, "je vergist je. Ik snap heel goed, wat je met heilzame verwarring voor ogen hebt. Je wil me doen geloven, dat mijn engel zowel mijn engel is als een soort alterego van mijzelf en de les daarachter is, dat ik niet alles precies zou moeten willen weten. Nou, die les heb ik goed begrepen, maar helaas, wat je zegt over de naam en identiteit van mijn engel klopt niet, want ik heet naar mijn grootvader en die had maar één broer die ik uit de verhalen van mijn vader ken als oom Johan." Dat laatste woord sprak ik op z'n Twents uit, waarna ik vervolgde: "Die oom Johan was een aardige vent, mijn vader ging als kind graag bij hem en zijn vrouw op hun boerderij in Lattrop logeren, dicht bij de Duitse grens. Mijn grootvader was de jongste in het gezin en volgens Saksisch erfrecht erfde zijn oudere broer dus de boerderij. Mijn echte naamgenoot begon een smederij in Borne, die door zijn

oudste zoon (die ook al net zo heet als ik) tot een groot constructiebedrijf werd uitgebouwd."

"Da's sjeun, jung!" zei Leon op z'n Limburgs. Of het echt Limburgs is, weet ik niet, maar zo heb ik het onthouden. Klonk er een lichte spot in zijn stem door?

"En nog iets, Leon. Ik dacht dat het geloof in reïncarnatie iemand van zijn voorgeslacht bevrijdde. Om die reden is genealogisch onderzoek aan mij niet besteed, maar als ik jou goed begrijp, stroomt er niet alleen boerenbloed in mijn aderen. Mijn ziel zou er wel eens van doortrokken kunnen zijn. Je hebt me verteld, dat ik in een vorig leven wijnboer in Jonquerettes ben geweest en zeer gehecht aan mijn groene omgeving. Dat is ook nu nog zo. Misschien is mijn engel in een vorig leven ook boer geweest, dat zal best, maar hij heette niet hetzelfde als ik. Er kunnen in één gezin toch niet twee Gerardussen zijn?"

"'t Is vreemd, dat geef ik toe," zei Leon. Hij keerde even in zichzelf, maar bleef volhouden, dat mijn engel net zo heette als ikzelf. Later herkende ik in zijn volharding dezelfde beslistheid als Lesley Flint aan de dag legde, toen hij voor iemand in een volle zaal de dood van een vriend beschreef en ondanks diens verzekering, dat zo'n sterfgeval zich onmogelijk kon hebben voorgedaan, toch volhield dat diens vriend gestorven was. Ik beloofde Leon, dat ik, eenmaal thuis, de officiële voor- en achternaam van oom Johan zou uitzoeken. Toen gebeurde er iets gekks, want ondanks mijn aanname of vooroordeel, dat twee gelijktijdig levende zonen in één gezin niet dezelfde voornaam konden hebben, bleek dat in het gezin van mijn overgrootouders wel degelijk het geval te zijn geweest. Mijn grootvader en zijn oudere broer heetten allebei Gerardus, maar mijn engel had een tweede voornaam: Joannes. Blijkbaar werd hij in de familie naar zijn tweede voornaam genoemd. Ik vond dit voorval zo frappant, dat ik er Leon meteen van op de hoogte stelde. Vervolgens knipte ik een foto uit het digitaal te raadplegen album van de heemkundige vereniging in Lattrop, zodat ik een afbeelding van mijn naamgenoot in mijn portefeuille kon stoppen en altijd bij mij dragen. Om hem een plezier te doen (op de foto kijkt hij nogal zorgelijk) zijn mijn vrouw en ik speciaal naar Lattrop gegaan, naar 'Hoamberg', zoals zijn boerderij in de volksmond heette. Een bewaengel bevindt zich altijd aan mijn zijde, zo redeneerde ik, dus waarom

zou ik niet twee vliegen in één klap slaan: hem een nostalgische blik op het hem vertrouwde landschap gunnen en mijn eigen Twentse 'roots' koesteren?

Leon had mij weer eens versted doen staan. Ik was hem dankbaar voor het zoveelste vergezicht dat hij voor mij opende. Beiden, mijn grootvader en zijn oudere broer, heb ik nooit in levende lijve gekend. Zij waren al meer dan tien jaar overleden, toen ik werd geboren. Toch zijn deze familieleden mij dankzij Leon meer nabij, dan tijdens hun leven mogelijk zou zijn geweest.

De erfenis bestaat uit

1. *Verzamelde verhalen*
2. *Verzamelde gedichten (1981-2008)*
3. *Condities (zonder welke niet) (1993-1995) & Berichten uit Berlicum (1995-2000)*
4. *Twee paranormale verhalen*
5. *Over het leven van een zonderling genie: Mr. Willem Bilderdijk (1756-1831). In vier delen.*
6. *Bilderdijk en de Verlichting*
7. *Nabeschouwingen*
8. *Het filosofisch labyrnt*
9. *Poe in triplo*
10. *Brieven aan Rinus van Hattum (2008-2017)*
11. *Terugblik op verschillende levens*

